

РЕЦЕНЗИЯ

От Проф. Цвета Георгиева, дм , НЦОЗА

Национален център по общественото здраве и анализи

Член на научно жури съгласно Заповед № 20/15.01.2024 г на директора на НЦОЗА

Относно дисертационен труд на тема: **„СТРЕС И РАБОТОСПОСОБНОСТ ПРИ СПЕЦИАЛИСТИ ЗДРАВНИ ГРИЖИ В БОЛНИЧНАТА ПОМОЩ**, с автор ас. Ралица Стоянова, отдел „Здраве при работа“, дирекция „Околна среда и здравен риск“ и научен ръководител: доц. Катя Вангелова, дб за присъждане на образователна и научна степен “доктор“ в област на висше образование: 7. „Здравеопазване и спорт“; професионално направление: 7.1. „Медицина“; докторска програма: „Хигиена”

Рецензията е изготвена въз основа на представените дисертационен труд, автореферат и набор от документи, предоставени от кандидата по процедурата. Дисертацията и автореферата напълно отговарят на изискваната структура на научен труд, съгласно Закона за развитите на Академичния състав в Р. България и Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в НЦОЗА.

Ас. Ралица Ивайлова Стоянова е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка по област на висше образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1. Медицина, научна специалност Хигиена със заповед на директора на НЦОЗА № РД-71/14.02.2023 г. Отчислена е с право на защита със заповед № РД-17/12.02.2024 г .

Ралица Стоянова работи в отдел „Здраве при работа“, дирекция „Околна среда и здравен риск“ от 2013 като експерт, а от 2016 като асистент. Участва в проучвания, свързани с безопасност и здраве при работа; оценка на професионалните рискови фактори за различни професионални групи; хормонален скрининг; оценка на работоспособността и др. Ас Стоянова се дипломира през 2008 година като бакалавър по молекулярна биология

в Биологически факултет на Софийски университет, а през 2009 като магистър по опазване на околната среда. От тогава до сега преминава през различни обучения и семинара за продължаващо обучение с цел повишаване на квалификацията.

Темата на представеният ми за отзив, дисертационен труд, **„Стрес и работоспособност при специалисти здравни грижи в болничната помощ”** е с особена важност и значимост на фона на предизвикателствата, с които ежедневно се сблъскваме. Хроничният стрес и сменната работа при специалистите здравни грижи повлиява неблагоприятно не само тяхното здраве, чрез повишаване на риска от различни заболявания, като сърдечно-съдови, метаболитни, ендокринни и психични заболявания, но и увеличава риска от ранно пенсиониране и поставя пациентите в риск. Влияние върху емоционалното и физическо състояние на специалистите по здравни грижи могат да окажат и фактори, като възраст, трудов стаж, психосоматични оплаквания и други. От друга страна все по-чести наблюдаваме специалисти по здравни грижи, които работят на няколко места или са над пенсионна възраст, което само по-себе си увеличава риска както за работещите, така и за пациентите.

Това поставя необходимост за по-задълбочен анализ на актуалното състояние на проблема.

Дисертационният труд е представен на 141 стандартни страници и е онагледен с 30 фигури и 31 таблици. Литературният обзор съдържа 32 страници със заключение. Съдържа хипотеза, цел, задачи, материали и методи, резултати, обсъждане, изводи, приноси. Библиографията включва 172 литературни източника, от които 14 на кирилица.

Целта на разработката е да се извърши оценка на стреса и работоспособността и детерминиращите ги професионални рискови фактори при специалисти здравни грижи в болничната помощ на гр. София. Целта отговаря на хипотезата.

За изпълнение на поставената цел са зададени 5 задачи

Обект на проучването са 1811 специалисти по здравни грижи от 19 болници в гр. София. Приложени са **методи** са подходящи: анкетно проучване, което включва информация за демографски характеристики, както и субективна оценка за условията на труд, предишни и настоящи работни графици на здравните специалисти, като работа на

смени, нощни смени, продължителност на смените. Извършено е биохимично определяне на кортизол в слюнка, като био маркер за стрес. Изчислен е индекс на работоспособност на Финландският институт по здраве при работа. Резултатите са обработени със статически пакет SPSS 23.0.

Дизайнът на експериментална част проучването е подходящ за постигане на информативност на резултатите. Използвани са подходящи статистически методи за оценка на резултатите. Следванията за проведени то доктрантката.

Резултатите от собствени изследвания са представени в 53 страници групирани и онагледени с таблици, графики и фигури. Резултатите обобщават данните, събрани от докторантката относно, възрастовата структура и индивидуални характеристики на обхванатите в изследването специалисти здравни грижи, субективната оценка за условията на труд и организацията на работното време при основни професионални групи специалисти здравни грижи, психосоциалните рискове и ресурси при специалисти здравни грижи, както и резултати от изследвания във връзка с оценка на стреса чрез нивата на кортизол в слюнка при медицински сестри с различен профил по време на работа.

Резултатите са обсъдени в светлината на съвременната научна литература.

Изведени са **12 извода**, които следват поставените задачи и отразяват получените резултати.

Приложени са анкетна карта “Условия на труд и здравни оплаквания” и анкетна карта “Работоспособност”

Част от резултати са представени в 6 публикации, две от които са в имактини списания, окривят се цитирания в Scopus. Ас. Стоянова има шест участия в научни форума по темата на на дисертационния труд.

Общо осем, са приносите разпределени както следва

ПРИНОСИ С НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕН ХАРАКТЕР:

- Извършена е оценка на психосоциалните рискове на работното място и са очертани рисковите фактори за повишаване на емоционалното и физическо изтощение и психосоматичните оплаквания при основни групи специалисти здравни грижи.
- За първи път в България е проследена концентрацията на кортизол в слюнка при медицински сестри от интензивен сектор и отделения по време на дневна и нощна смяна и данните потвърждават субективната оценка за високи нива на стрес.
- За първи път в България е извършана оценка на работоспособността на специалисти здравни грижи с използването на индекс на работоспособност.
- Установени са определящите работоспособността фактори.

ПРИНОСИ С НАУЧНО-ПРИЛОЖЕН ХАРАКТЕР:

- Проведено е анкетно проучване на представителна група от 1811 специалисти здравни грижи, работещи в 19 болници в град София, което осигурява достоверност на получените резултати.
- Данните относно психосоциалните рискове, емоционалното и физическо изтощение, както и техните взаимовръзки при обхванатите професионални групи и видове работни места са база за научно-обосновани мерки за превенция на риска, свързан с психосоциалните рискове, стреса и разпространението на бърнаут синдрома.
- Данните от анализа на работоспособността дават възможност за диференцирани мерки за подобряване организацията на труда и повишаване на работоспособността при различни професионални групи специалисти здравни грижи и работещи на различни работни места.
- Разработени са препоръки за ограничаване на риска за здравето на специалисти здравни грижи в болничната помощ.

Дисертацията завършва с препоръки за ограничаване на риска за здравето при специалисти здравни грижи в болничната помощ и са ориентирани към организацията на труда, оптимизиране на сменните режими на работа, условията на труд, трудовомедицинското обслужване и доходите.

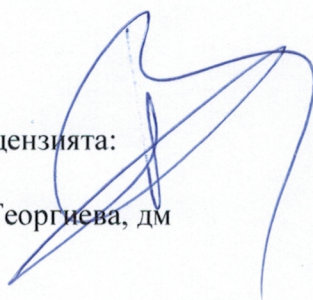
Представеният автореферат съдържа 32 страници и е изготвен съгласно изискванията на ЗРАСРБ и правилника на неговото прилагане, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА.

Препоръчвам да се продължи работата по темата за стреса и работоспособността при специалисти здравни грижи в болничната помощ, като се предприемат и дейности по комуникация на риска със заинтересованите страни.

В заключение считам, че разработката на ас. Ралица Стоянова е завършен дисертационния труд и има значим принос. Тематиката е много актуална и има научно-приложен принос в областта на здравословните и безопасни условия на труд на медицинските специалисти. Докторантката е представила и конкретни препоръки ограничаване на риска за здравето при специалисти здравни грижи в болничната помощ. Дисертационният труд и автореферата към него, напълно отговаря изискванията на ЗРАСРБ и правилника на неговото прилагане, както и на чл. 68, ал.1 и ал.2 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА. Давам висока оценка на дисертационния труд, гласувам положително и препоръчвам на уважаемото жури да присъди ОНС „Доктор“ на ас. Ралица Ивайлова Стоянова, в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, по професионално направление 7.1. Медицина , докторска програма: „Хигиена“.

Подготвил рецензията:

Проф. Цвета Георгиева, дм

19.02.2024 г